

Nr 5

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av väckta motioner om införande i svensk tryckfrihetslagstiftning av den s. k. genmälesrätten.

I de likalydande, till konstitutionsutskottet hänvisade motionerna, nr 307 i första kammaren av herr *Georg Carlsson* och nr 358 i andra kammaren av herr *Börjesson* i Falköping hemställes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en utredning syftande till ett tryggande av genmälesrätten för enskild person eller kollektiv, som i tidningspressen blivit föremål för tendentiös nyhetsförmedling, i enlighet med vad i motionerna anförts.

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionerna.

Beträffande gällande rätt, historik m. m. får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i följande översikt, hänvisa till bifogade kansli-promemoria. (*Bilaga*)

I svensk rätt har följande lagrum avseende å den i åtskilliga utländska rättssystem stadgade s. k. genmälesrätten, d. v. s. rätt för den som finner sig kränkt genom framställning i tryckt skrift att själv eller genom myndighet få infört i skriften i fråga ett bemötande eller beriktigande av den kränkande artikeln, nämligen bestämmelsen i 1 kap. 4 § andra stycket tryckfrihetsförordningen, att vid bestämmande av påföljd för tryckfrihetsbrott skall, då meddelad uppgift påkallat rättelse, särskilt beaktas huruvida sådan på lämpligt sätt bringats till allmänhetens kännedom. Vid fällande dom i tryckfrihetsmål kan vidare enligt 7 kap. 6 § andra stycket nämnda förordning domstol, då fråga är om periodisk skrift, på yrkande förordna att domen skall införas i skriften.

I det av 1944 års tryckfrihetssakkunniga år 1947 avgivna förslaget till tryckfrihetsförordning (SOU 1947:60), vilket ligger till grund för nu gällande tryckfrihetsförordning, diskuterade de sakkunniga möjligheten av att införa en lagstadgad genmälesrätt efter utländsk förebild. En sådan rätt beredde enligt de sakkunniga dock icke något effektivt skydd mot kränkande uppgifter och framställningar. Det torde enligt de sakkunniga ligga i utgivarens hand att bestämma över skriftens innehåll, och den enskilde kunde icke rimligen berättigas disponera över något visst utrymme i skriften för genmäle. En fritt utbildad, på god publicistisk sed grundad genmälesrätt, något som enligt de sakkunniga redan föreläge, fyllde ett ändamål och kunde även ur synpunkten av den enskildes yttrandefri-

het vara av värde, under det att däremot en med tvång genomförd genmälesrätt kunde motverka sitt ändamål. De sakkunniga funno förty ej skäl att föreslå införande av genmälesrätt i svensk tryckfrihetslagstiftning.

I proposition till 1948 års riksdag med förslag till tryckfrihetsförordning m. m. (prop. 230/1948 s. 108, 114 f) anförde departementschefen beträffande införande av genmälesrätt bl. a., att för svensk rätts del endast en rätt till beriktigande av felaktiga sakuppgifter, vilka voro kränkande eller åtminstone av viss vikt för den som berördes därav, komme i fråga. Det vore enligt departementschefen i och för sig ett berättigat önskemål att i dylika fall få ett beriktigande till stånd, och det torde också betraktas som god publicistisk sed att så skedde, åtminstone i viss utsträckning. Emellertid vore det förenat med stora svårigheter att angiva förutsättningarna för genmälesrätten på sådant sätt att bestämmelser därom icke inbjöde till tvist. Vilka uppgifter som borde berättiga till genmäle och vad detta finge innehålla vore frågor som ej väl ägnade sig för lagstiftning. En genmälesrätt måste antingen göras så vidsträckt att den som berördes av uppgifterna ägde beriktiga dessa, så snart han själv funne dem felaktiga, eller också måste det anförtros åt domstol att efter bevisning pröva vilka uppgifter som vore sanningsenliga. I det första fallet främjades icke vad i detta sammanhang främst kunde vara av betydelse, nämligen att utgivaren ställde sin egen auktoritet bakom ett beriktigande av uppenbara misstag och felaktigheter beträffande förhållanden av någon vikt. Vad anginge det andra alternativet så vore ett domstolsförfarande med möjlighet att föra bevisning om de framförda uppgifternas oriktighet alldeles olämpligt. Domstolsprövning av innehållet i tryckt skrift borde förbehållas de fall, då fråga vore om tryckfrihetsbrott. Det borde enligt departementschefen vara en uppgift för pressens egna organisationer och den av dem tillsatta Pressens opinionsnämnd och icke för lagstiftaren att främja god publicistisk sed beträffande genmälesrätt.

I sitt utlåtande (nr 30/1948) i anledning av propositionen fann konstitutionsutskottet skälen för införande av en genmälesrätt efter förbild av bestämmelserna härom i övriga nordiska länders lagstiftningar värda beaktande men ansåg icke, mot vad departementschefen anfört, böra framställa något förslag härom.

Frågan om införande i svensk tryckfrihetslagstiftning av genmälesrätt återkom i en motion till 1962 års riksdag (II: 24) av herr Börjesson i Falköping. I motionen hemställdes »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära en skyndsamt utredning beträffande den s. k. genmälesrättens införande i svensk tryckfrihetslagstiftning». Till stöd för berörda hemställan anfördes i huvudsak samma skäl som i årets motion. Motionärerna förklarade sålunda bland annat att tidningspressen ibland — om än icke ofta — utnyttjat sin ställning gentemot enskilda medborgare, organisationer och företag på ett sätt som vore oförenligt med det ansvar, vilket vore förbundet med rätten till tryckfrihet, att spridande av helt eller delvis oriktiga uppgifter kunde vara ägnat att försvåra en oförvit-

lig medborgares eller organisations existens i samhället, att den enskilde saknade möjlighet att genom lika effektiva massmedia dementera eller beriktiga redan spridda uppgifter samt att en i lag föreskriven genmälesrätt skulle ge ett bättre skydd mot de organ som inte efterföljde pressens frivilliga överenskommelser i detta hänseende och följaktligen bättre än utslagen från Pressens opinionsnämnd bidra till att man inom pressen före publiceringen mera noggrant kontrollerade uppgifter som kunde tänkas vara till skada för viss person eller organisation.

I sitt utlåtande (nr 7 år 1962) i anledning av motionen framhöll konstitutionsutskottet att tanken på införande i svensk tryckfrihetslagstiftning av ett stadgande om rätt att få felaktiga uppgifter i periodisk skrift beriktigade blivit föremål för ingående överväganden under förarbetena till nu gällande tryckfrihetsförordning samt anförde vidare:

De skäl som därvid från tryckfrihetssakkunnigas och vederbörande departementschefs sida anfördes gentemot tanken på en lagstadgad genmälesrätt befanns dock vara så starka att bestämmelser härom icke ansågs böra intagas i tryckfrihetsförordningen. Utskottet anser för sin del att dessa skäl äger samma bärkraft i dagens läge som då de framlades. En dylik genmälesrätt är såsom de sakkunniga framhållit knappast ägnad att bereda den enskilde något effektivt skydd mot kränkande uppgifter och oriktiga framställningar. Att åvägabringa en god praxis i förevarande hänseende bör i första hand vara en uppgift för pressens egna organisationer. Bl. a. den verksamhet som den av dessa tillsatta Pressens opinionsnämnd utövar för främjande av god publicistisk sed har medverkat till att tidningarna i allmänhet numera anser sig böra bereda plats för genmälen. Utskottet anser sig därför icke ha anledning att nu tillstyrka en utredning i motionens syfte.

Utskottet hemställde förty att motionen icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Utskottet. Frågan om införande av en lagstadgad genmälesrätt har varit föremål för behandling av utskottet senast år 1962. Under den tid som sedan dess förflutit har intet nytt på tryckfrihetens område av beskaffenhet att föranleda annan bedömning av frågan förekommit. De skäl som av utskottet föregående år anfördes mot tanken på införande av en dylik rätt synas alltjämt bärande. Utskottet vill dock understryka vikten av att principen om rätt till beriktigande av oriktiga uppgifter i enlighet med god publicistisk sed på området upprätthålles samt i detta sammanhang framhålla betydelsen av den verksamhet som den av pressens egna organisationer tillsatta Pressens opinionsnämnd utövar för främjande av sådan sedvänja. Skäl kunna givetvis tänkas framdeles förebringas, vilka motivera en annan rättslig avvägning än den nuvarande av å ena sidan pressens frihet mot å andra sidan allmänhetens intresse av att den enskildes (respektive samhällets intresse av att en offentlig myndighets) förhållanden och åtgärder icke oemotsagt bliva för en tidnings läsekrets oriktigt eller vilseledande återgivna.

På grund av det anförda anser sig utskottet sakna anledning att nu tillstyrka ett förslag om utredning i enlighet med motionärernas yrkande. Utskottet hemställer därför,

att motionerna I:307 och II:358 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 26 mars 1963

På konstitutionsutskottets vägnar:

TORSTEN ANDERSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Torsten Andersson, Damström, fru Segerstedt Wiberg*, herrar Sveningsson, Georg Pettersson*, Olsén, Erik Olsson, Kronstrand, Isacson och Dahlberg;

från andra kammaren: herrar Spångberg, Andersson i Linköping, Magnusson i Tumhult, Adamsson, Larsson i Luttra, Braconier, Zetterberg*, Westberg och Johansson i Trollhättan.

* Ej närvarande vid justeringen.

Bilaga

PM

**i anledning av väckta motioner om införande i svensk tryckfrihetslagstiftning
av den s. k. genmälesrätten**

I de likalydande, till konstitutionsutskottet hänvisade motionerna, nr 307 i första kammaren av herr Georg Carlsson och nr 358 i andra kammaren av herr Börjesson i Falköping, hemställes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en utredning syftande till ett tryggande av genmälesrätten för enskild person eller kollektiv, som i tidningspressen blivit föremål för tendensiös nyhetsförmedling, i enlighet med vad i motionerna anförts.

Beträffande motiveringen hänvisas till redogörelsen nedan.

Innebörden av *rätt till genmäle* (droit de réponse), som är en skapelse av fransk rätt, är att en person, som nämnts eller utpekats i en tidning, har rätt att i tidningen få infört ett genmäle, oavsett om genmälet avser beriktiganden av i tidningen omnämnda förhållanden av faktiskt slag eller bemötanden av värdeomdömen om honom eller hans verksamhet. Vad motionerna närmast synas åsyfta är emellertid en inskränkt genmälesrätt, den s. k. *rätten till beriktigande*, varom bestämmelser finnas i bl. a. dansk, finsk, norsk, västtysk och österrikisk rätt, och som endast innefattar en rätt att få infört rättelser av uppgifter om omständigheter av faktiskt slag men icke av omdömen o. d.

Gällande rätt

I tryckfrihetsförordningens (TFO) 7 kap. regleras de s. k. tryckfrihetsbrotten, d. v. s. brott innefattande otillåtet yttrande i tryckt skrift eller otillåtet offentliggörande av sådan skrift.

Enligt 7 kap. 4 § nämnda förordning »skall såsom otillåtet yttrande i tryckt skrift anses sådan enligt lag straffbar framställning som innefattar» bl. a.

»smädelse eller annan missfirmelig gärning mot någon som innehar eller innehaft ämbete eller annan befattning, varmed ämbetsansvar är förenat, eller någon som enligt Konungens förordnande åtnjuter skydd såsom ämbetsman, om missfirmelsen sker i eller för hans befattning»,

»ärekränkning mot enskild person genom beskyllning för brott eller för annan gärning, som är menlig för hans ära, goda namn och medborgerliga anseende, yrke, näring eller fortkomst, eller genom smädligt yttrande eller annan missfirmelig gärning».

Enligt 7 kap. 6 § gälle vad i lag är stadgat för brott, som avses i bl. a. 4 §, också då brottet är att anse som tryckfrihetsbrott. Härigenom underkastas brotten vanliga straffrättsliga regler. Tryckfrihetsförordningens straffbud sträcker sig således aldrig längre än strafflagens motsvarande bestämmelser, varför ett upphävande eller en begränsning av de sistnämnda omedelbart återverkar å tryckfrihetsbrotten. Däremot medför en ut-

vidgad kriminalisering i strafflagen i den mån denna sträcker sig utanför tryckfrihetsförordningens brottskatalog icke några verkningar för tryckfrihetsrätten.

I strafflagen motsvaras f. n. de ovan återgivna straffbuden i tryckfrihetsförordningen av 10 kap. 5 § samt 16 kap. 7, 8, 9 och 11 §§ SL, vilka paragrafer också innehålla de straff, vilka kunna utmätas för tryckfrihetsbrotten. (Obs! att nya brottsbalken i dess 5 kap. innehåller helt nya gärningsbeskrivningar.) Tryckfrihetsförordningen innehåller härutöver ett speciellt tryckfrihetsrättsligt straff, konfiskering (TFO 7 kap. 7 §).

Enligt 6 kap. 3 § andra stycket SL kan den som finnes saker till ärekränkande gärning på yrkande av den kränkte dömas att erlagga kostnad till tryckning i allmän eller ortens tidning av den dom, varigenom den kränkte vunnit upprättelse.

Enligt 7 kap. 6 § andra stycket TFO kan, då den tilltalade fälles för tryckfrihetsbrott enligt de ovan återgivna lagrummen (missfirmelse av ämbetsman eller ärekränkning) och då fråga är om periodisk skrift, domstolen på yrkande förordna att domen skall införas i skriften.

Talan om enskilt anspråk (skadestånd) i anledning av tryckfrihetsbrott kan antingen föras i samband med åtalet eller såsom särskilt tvistemål. Enskilt anspråk kan avse såväl verklig ekonomisk skada som ideell skada.

Domstol i tryckfrihetsmål är i allmänhet rådhusrätterna i residensstäderna. Frågan huruvida skrift är brottslig prövas av en särskild jury. (TFO 12 kap. 1 och 2 §§.)

Den enda bestämmelsen i vår tryckfrihetsrätt, som har avseende å den med motionerna avsedda rätten till genmäle eller beriktigande, är 1 kap. 4 § andra stycket i gällande tryckfrihetsförordning, vilken paragraf antogs 1949 och lyder:

»Vid bestämmande av påföljd, som enligt denna förordning är förenad med missbruk av tryckfriheten, skall, då meddelad uppgift påkallat rättelse, särskilt beaktas, huruvida sådan på lämpligt sätt bringats till allmänhetens kännedom.»

Motionerna: Efter att ha redogjort för det huvudsakliga innehållet i motion nr 24 i andra kammaren år 1962 samt konstitutionsutskottets utlåtande i anledning härav (se nedan) anförde motionärerna:

»Utvecklingen inom den svenska tidningsutgivningen synes gå mot en fortskridande koncentration. Allt fler tidningar, ofta mindre provinstidningar, läggs ner. De stora tidningarna syns i stället något kunna öka sina upplagor, framför allt genom att effektivt utnyttja den moderna distributions-tekniken. Tidningarnas spridningsområden blir allt större vad gäller de s. k. rikstidningarna. De ekonomiska förutsättningarna för tidningsutgivning förefaller alltmer bli sådana att endast större företag, d. v. s. tidningar med förhållandevis stora upplagor, har möjlighet att fortleva.

Den vid förra årets riksdag väckta frågan om genmälesrätten ter sig i belysning av bland annat det anförda förhållandet som i hög grad påkallad. Den enskildes möjligheter att snabbt få till stånd rättelser av mot honom riktade kanske helt grundlösa eller falska beskyllningar blir nämligen allt mindre. Av vikt är också att nödig rättelse kan åstadkommas med kortaste möjliga tidsutdräkt. I detta avseende fyller inte Pressens opinionsnämnds i och för sig lovvärda verksamhet de krav en förfördelad person kan ha rätt att ställa.

Den primära åtgärden för att trygga en genmälesrätt — och den från pressens egen synpunkt sannolikt mest tilltalade — vore att tillförsäkra

person eller kollektiv rätt att gå i svaromål under tekniska förutsättningar jämförliga med dem under vilka ett nyhetsmeddelande berörande personen eller kollektivet publicerats. En dylik genmälesrätt kunde tänkas utformad på så sätt, att tidning skulle ha skyldighet att t. ex. senast inom en vecka efter publicerandet av en nyhet berörande person eller kollektiv lämna motsvarande utrymme och likvärdig placering och redaktionell utformning åt ett genmäle.

Vissa rätt betydande svårigheter finns givetvis i tillämpningen av ett genmälesinstitut av denna innebörd. Bl. a. kan det erbjuda vissa svårigheter att skapa tillräckliga garantier mot ett missbruk. Det måste dock givetvis vara vederbörande tidnings redaktionella ledning som i första hand träffar avgörandet, om persons eller kollektivs begäran om genmäle till uppgifter i nyhetsmeddelande kan anses styrka, att nyhetsmeddelandet i något avseende varit tendentiöst och genmälet därför bör beredas plats. Om tidnings redaktion avvisar begäran om plats för genmäle, bör den som begärt genmäle ha rätt att till opartisk instans av domstols karaktär anmäla fallet för prövning. Eventuellt skulle genom lagstiftning särskild instans för prövning av frågor om genmälesrätt upprättas. Det torde icke behöva dröja länge efter införandet av en genmälesrätt av denna karaktär innan en tillfredsställande praxis skulle utbildas beträffande tillämpningen av genmälesinstitutet.

Vid behandling av denna fråga vid fjolårets riksdag framhöll vederbörande utskott, att införandet av en god praxis i genmälesfrågor i första hand skall vara en uppgift för pressens egna organisationer. Det måste dock samtidigt anses vara en det allmännas uppgift att tillse att den anda och mening som ligger bakom vår tryckfrihetslagstiftning också kan förverkligas trots en utveckling som av lagstiftarna inte kunnat förutses. Flera alternativ än det förenämnda bör därför prövas för att skapa en genmälesrätt med reellt innehåll.»

Historik: Frågan om införande av genmälesrätt eller rätt till beriktigande i svensk tryckfrihetslagstiftning har dryftats vid flera tillfällen.

I en motion (nr 203) av herr Lindhagen vid 1910 års riksdag togs frågan upp under förmenande att man borde komma därhän att man i en tidning finge i rimlig omfattning publicerade ordagrant framställningar, som där kritiserats, ävensom genmälen mot kritik eller angrepp i tidningen.

I det utskottsutlåtande (II kam. femte tillfälliga utskotts utl. nr 26), som avgavs över motionerna, ansåg sig utskottet ej kunna biträda förslaget, i vad det avsåg rätten för en tidnings motståndare att få i densamma införda vilka uttalanden de önskade, men delade den uppfattningen att såväl kritiserade uttalanden som inkommande genmälen borde i rimlig omfattning ordagrant publiceras, något som i allmänhet enligt utskottet torde iakttagas beträffande genmälen.

År 1912 avgavs inom justitiedepartementet ett *betänkande med förslag till tryckfrihetsförordning*, vilket ej blev förelagt riksdagen men legat till grund för det fortsatta reformarbetet. Förslaget upptog ej några bestämmelser om genmälesrätt eller rätt till beriktigande. I motiveringen härför anfördes bl. a. följande (s. 159 ff): De kommitterade framhöllo till en början att det av såväl principiella som praktiska skäl svårigen kunde ifrågakomma att lagfästa en genmälesrätt i vidsträcktare omfattning än såsom en rätt till beriktigande av faktiska uppgifter, varvid denna rätt icke behövde bindas till förutsättningen av ett föregånget angrepp eller kritik. En allmän genmälesrätt vilade på en helt annan rättsgrund än en rätt att beriktiga faktiska påståenden rörande en själv. Rättsskyddets föremål vore vid genmälesrätt den personliga omtaligheten för kritiska omdömen och reflexioner, och

en replikrätt ansågs kunna grundas på ett offentligt intresse att motverka alltför ensidig upplysning. Dessa intressen kunde dock icke givas ett vidsträcktare skydd än det som straffbuden för tryckfrihetsmissbruk vore ägnade att bereda, något som däremot i och för sig väl kunde försvaras då det gällde rätten till beriktigande. Den sistnämnda grundade sig på ett skyddsvärdigt intresse för den enskilde (resp. samhället beträffande offentlig myndighet), att hans förhållanden och åtgärder icke oemotsagt bleve för en tidnings läsekrets oriktigt eller vilseledande relaterade. — De kommitterade anförde därefter beträffande den vidsträckta genmälesrätten att erfarenheterna från Frankrike, där denna förekom, visade vådan av en dylik lagstiftning, där rättspraxis hade att närmare reglera dess tillämplighetsområde. Detta hade medfört full frihet för insändaren att ensam vara domare över sitt genmäles form, innehåll och nytta. De gränser som uppställts voro endast att genmälet ej finge alldeles uppenbart sakna samband med den bemötta artikeln, att det ej finge vara brottsligt eller anstötligt samt ej heller kränka tredje mans berättigade intresse eller artikelförfattarens heder. — Enligt de kommitterade vore man uppenbarligen hänvisad till att, därest man ville införa genmälesrätt i vår lag, efter tyskt och norskt mönster begränsa densamma till en rätt att beriktiga faktiska uppgifter. Härmed vore icke de tekniska svårigheterna vid institutets utformning undanröjda. — De kommitterade redogjorde härefter för de norska bestämmelserna i ämnet (Almind. Borgerl. Straffelov 1902 § 430) — angående dessas innehåll hänvisas till framställningen av utländsk rätt nedan — varefter de förklarade att avsevärt längre än norsk rätt torde man icke kunna komma i omsorgsfull teknisk utformning, men att trots detta många svårigheter uppkomme. Så vore gränsen mellan de uttalanden (anførsler) av faktisk art, som berättigade till genmäle, och omdömen eller slutledningar, vilka ej medförde sådan rätt, ytterst svår att uppdraga. Likaledes hade fordringarna på behörig relation mellan de fakta, genmälet innehöлле, och de som omfattades av den bemötta artikeln, ej kunnat angivas, varjämte det nödvändiga förbehållet, att genmälet ej finge vara av beskaffenhet att i sin tur giva tredje man genmälesrätt, lätt bleve en källa till stridigheter och i många fall betoge genmälesrätten dess värde. — De kommitterade fortsatte med att påpeka, att dylika lagbestämmelsers pedagogiska värde väsentligen bestode i deras moraliska auktoritet, deras inflytande på uppfattningen vad som är god eller förkastlig sed, under det att deras betydelse som rättsmedel vore av sekundär art. Ett försök att främja god sed genom lagstadganden om rättsplikt vore en ömtålig sak och kunde, i otid anbragt, lätt framkalla ett resultat rakt motsatt det avsedda. — Enligt de kommitterade vore det svårt att avgiva ett giltigt omdöme om i vad mån redan vid tiden för betänkandet — utan stöd av lagbud — god publicistisk sed om införande av insända genmälen rådde, då olika meningar härom uttalats. Det kunde emellertid enligt de kommitterade svårligen bestridas, att — fränsett enskilda fall — pressen i allmänhet i själva verket tillmötesginge med införande av både beriktigande och andra genmälen i långt vidsträcktare omfattning än som läte sig göra att statuera som rättsplikt, varjämte de olika pressorganen — låt vara av olika bevekelsegrunder — i ej ringa mån övade uppsikt och kritik mot varandra i fall av obefogad vägran. Det vore därför tvivelaktigt, om ett lagstadgande vore ägnat att förbättra eller ens vidmakthålla det rådande tillståndet. Den möjligheten syntes ingalunda utesluten, att ett dylikt stadgande komme att oftare åberopas till stöd för vägran än för yrkande på genmälets införande, och att vad nu vore en fråga om god sed, heder eller riddelighet komme att urarta till en advocerande lagtolkningsträta. Den kanske vanligaste orsaken till missnöje med en tidnings förhållande till gen-

mälesinsändarna vore enligt de kommitterade redaktionens kommentarer till det införda genmålet, i vilka den egna framställningens riktighet direkt eller indirekt vidhölls och sanningsenligheten av insändarens uppgifter öppet eller förtäckt droges i tvivelsmål. Även i de fall, där ett sådant förfarande vore obefogat och förkastligt — vilket långt ifrån alltid behövde vara händelsen — lämnade rätten till genmäle intet skydd däremot. Ett sådant skydd, ehuru visserligen begränsat till de svårare fallen av osanna eller förvrängande tidningsuppgifter, lämnade däremot det av kommitterade föreslagna stadgandet att därest uppgift eller framställning i tidning, som innebure missbruk av tryckfriheten, blivit i senare nummer av tidningen, innan åtal anställt, utan omsvep beriktigad eller återtagen, böterna kunde — därest framställningen prövades hava i tidningen intagits i god tro — nedsättas under vad sålunda blivit bestämt. (Cfr nuvarande TFO 1 kap. 4 § 2 st. intaget ovan.) — Detta förslag innebure enligt de kommitterade ett incitament till återtagande utan omsvep av den osanna uppgiften.

Vid 1934 års riksdag framlades en motion av herr *Andersson i Norrköping m. fl.* (II kam. nr 156 s. 6—8), vari påyrkades åtskilliga reformer på tryckfrihetslagstiftningens område, bl. a. införande av rätt till beriktigande. I motionen anfördes som motivering härför bl. a. följande. Samtliga de av 1912 års kommitterade anförda skäl mot införande av en till rätt till beriktigande av faktiska uppgifter begränsad genmälesrätt syntes mindre hållbara. Svårigheten att i vissa fall draga gränsen mellan vad som vore faktiska uppgifter samt omdömen och slutledningar vore inte större än vad förhållandet vore vid en mängd andra stadganden av straffrättslig natur. Svårigheten att i tveksamma fall draga gränsen mellan straffbart och straffritt förefunnes på en mängd områden (t. ex. beträffande ärekränkningar) och skulle lagstiftaren i alla sådana fall resignera, skulle stora delar av straffrätten inte finnas till. Inte heller kunde villkoret, att genmålet icke i sin tur finge giva tredje man anledning till genmäle, tagas som intäkt för ett avvisande av institutet i dess helhet. Vad vidare beträffade uppfattningen att tidningarna i allmänhet med största beredvillighet intoge beriktigande, kunde den haft sin giltighet vid tidpunkten, då 1912 års betänkande skrevs, men vore det 1934 välbekant, att man kunde påvisa fall, då s. k. anständiga tidningar på ett oanständigt sätt vägrat att införa beriktigande t. o. m. av en sådan faktisk uppgift som vad en intervjuad person yttrat eller inte yttrat. Just i de fall, då ett beriktigande kunde vara för ledningen av tidningen ytterligt genant, kunde vägran att införa genmålet komma i fråga, och man anförde då formella svepskäl (bristande utrymme o. d.) av den mest genomskinliga beskaffenhet. Antagandet att ett lagstadgande skulle minska ridderligheten och den goda seden i fråga om intagande av genmälen förefölle alldeles ogrundad. Tvärtom torde en lagstiftning befästa en allmän uppfattning, att en tidning borde i görligaste mån intaga i hyfsad form avfattade repliker. Icke heller skälet att missnöjet i allmänhet skulle gälla den beriktigandet åtföljande redaktionella kommentaren kunde anföras mot genmälesrätten. Den opinionsskapande läsekretsen vore så pass bildad och självständig, att den mycket väl kunde se, när en tidning försökte svänga sig eller slingra sig från att erkänna medvetet eller omedvetet givna oriktiga faktiska uppgifter. För att opinionen skulle kunna hava ledning för sitt omdöme, fordrades möjlighet för den i tidningen omnämnda parten att tydligt och klart inför samma tidningsläsekrets relatera fakta. Motionärerna uttalade sig därför till förmån för införandet av en till beriktigande av faktiska uppgifter begränsad genmälesrätt.

Motionärerna ha hämtat motiveringen ordagrant ur *Sveriges Nationella Ungdomsförbunds författningskommittés* uttalande nr 1 år 1933 angående

allmänna riktlinjer för en reform av tryckfrihetslagstiftningen (s. 5—7), vari författningskommittén under anförda motivering uttalade sig till förmån för införandet av en till beriktigande av faktiska sakuppgifter begränsad genmälesrätt.

Konstitutionsutskottet avstyrkte i sitt utlåtande (nr 18/1934) i anledning av motionen densamma under hänvisning till pågående utredning om ändringar i tryckfrihetsförordningen.

Motionen föranledde ingen *riksdagens* åtgärd.

Frågan upptogs till behandling i ett år 1935 avgivet betänkande med förslag till åtgärder mot statsfientlig verksamhet (SOU 1935: 8 s. 142—147). Det ansågs i betänkandet visserligen med hänsyn till den omfattning, i vilken uti de diktatursträvande rörelsernas publikationer användes oriktiga och vilseledande uppgifter, påkallat att stadga en skyldighet att i tidning införa beriktigande av sådana uppgifter. Med hänsyn till att de berörda troligen i ringa utsträckning skulle komma att begagna sig av en sådan möjlighet och att det vore svårt att i dessa fall undvika polemik samt vid beaktande av de tillfällen, som genom ett dylikt stadgande skulle beredas ytterlighetspartierna och deras anhängare att i andra tidningar öppna diskussion och propagera för sina idéer på grundval av förekommande oriktiga uppgifter, ansågs ett införande av genmälesrätt — vilket institut icke beträffande bekämpande av de företeelser, som i betänkandet vore i fråga, skulle komma att få större betydelse — icke böra förordas.

I motion (II: 190) vid 1945 års riksdag hemställde professor V. Lundstedt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om allsidig utredning angående största möjliga garantier till skydd för den enskilde mot personliga kränkningar genom missbruk av pressfriheten samt om framläggande av det eller de lagförslag, vartill utredningen föranledde.

I motionen anförde Lundstedt bl. a. följande. Det vore obestriddigt, att en tidning under särskilda förhållanden hade makt att genom illvilliga och osannfärdiga framställningar kunna förbittra enskilda medborgares liv. En person som illvilligt ärekränkte annan eller förtalade honom på sådant sätt, att det kunde vara menligt för den förtalades sociala eller ekonomiska anseende, vore straffbar enligt 16 kap. SL. Detta gällde dock med en högst väsentlig inskränkning. Det funnes nämligen en betydande förutsättning för att strafflagen skulle reagera mot ett dylikt handlingssätt och det vore att detta vore relativt obetydligt, d. v. s. att det skedde muntligen eller genom brev eller dylikt. Producerade sig däremot förtalet i hundratusen stämmor, drevs förtalet genom pressen, då vore den förtalade praktiskt taget skyddad. Juryinstitutionen gjorde det till ett fullkomligt hasardspel för målsäganden, som i en process riskerade att endast ytterligare förlora heder och anseende och dessutom en massa pengar. Därför nödgades han vanligen fördraga det lögnaktiga förtalet. — En s. k. genmälesrätt, innefattande att den angripne hade rätt att i det angripande organet svara i samma omfattning som angreppet, kunde ofta icke vara av något större värde för offret, då en osanning på några få rader kunde vara så formulerad, att det krävdes många spalter för att till fulla visa dess rätta karaktär. — Frågans lösning utgjorde ett synnerligen komplicerat problem. Här skure sig nämligen tvenne sociala intressen, å ena sidan intresset av medborgarnas s. k. ideella okränkbarhet och å andra sidan intresset av pressens frihet. — Bland påföljderna för de grövsta pressövergreppen borde finnas möjlighet att döma en tidning att upphöra, varjämte personligt straff borde drabba skribenten själv med en straffskala i proportion till den utbredning, den förvanskade artikeln fått. Käranden borde beredas möjlighet att få sin talan prövad av domstol utan medverkan av jury. Genmälesrätten kunde

enligt Lundstedt icke tillmätas någon större betydelse men borde naturligtvis komma under diskussion. Mot regeln, att den angripne hade anspråk på ett genmäle i samma omfattning som angreppet, syntes man böra opponera sig. Hade angreppet varit av grövsta art, kunde det förefalla som om hur stort utrymme som helst borde stå den angripne till förfogande för hans genmäle. Men i själva verket vore den tanken icke praktikabel, ty hur skulle utanför domstolen angreppets art och frågan om erforderligt utrymme för försvaret kunna avgöras; och hade saken väl dragits inför domstol, komme utredningen om angreppets förljugenhet att utföras där.

Konstitutionsutskottet avstyrkte i utlåtande (nr 6/1945) i anledning av motionen densamma och hänvisade till den pågående utredningen angående revision av tryckfrihetslagstiftningen.

Motionen föranledde ingen riksdagens åtgärd.

I sitt år 1947 avgivna betänkande (SOU 1947: 60 s. 214—216) med förslag till tryckfrihetsförordning upptogo 1944 års tryckfrihetssakkunniga frågan om lagstadgad genmälesrätt till prövning. De anförde därvid bl. a. inledningsvis angående lagstiftningen i vissa främmande länder:

»I vissa främmande länders presslagstiftningar förekommer en rätt till genmäle, skyddad genom straff för vägrat införande eller genom möjlighet för domstol att giva vitesförelägganden. Sådan genmälesrätt kan emellertid vara av två något olika typer. Den ena innebär en vidsträckt rätt för den som nämnts eller utpekats i en periodisk skrift att ingå i svaromål genom ett inlägg i skriften. En sådan rätt förekommer i den franska presslagstiftningen. Den andra mera begränsade typen av genmälesrätt, en rätt att beriktiga oriktiga uppgifter, tillämpas i övriga nordiska länder. I Danmark infördes en sådan rätt genom 1938 års presslag. Är ett meddelande i periodisk skrift, som utkommer minst en gång i månaden, ägnat att vålla någon en icke oväsentlig skada i ekonomiskt hänseende eller i allmänhetens omdöme, har han rätt att i skriften få infört ett beriktigande av meddelandet, såvitt angår upplysningar av faktisk karaktär. Beriktigandet skall inskränka sig till att återgiva faktiska omständigheter, det får icke innehålla något rättsstridigt och icke giva tredje man rätt att kräva intagande av beriktigande. Frågan om skyldighet för skriftens redaktör att införa ett beriktigande kan, då införande vägras, hänskjutas till en särskild nämnd (Berigtigelsenaevnet). Underlåtenhet att införa beriktigande, då skyldighet därtill föreligger, medför bötesstraff. Enligt 1919 års finska tryckfrihetslag har offentlig myndighet eller enskild person, som finner sig vara i periodisk tryckskrift kränkt eller önskar beriktiga däri rörande myndigheten eller personen gjort meddelande, rättighet att få i skriften infört ett genmäle å det gjorda meddelandet, såvida genmälet är undertecknat av den å vars vägnar detsamma avgives och icke är av kränkande eller brottsligt innehåll. För underlåtenhet stadgas böter och rätt för domstolen att ålägga vite. Även i den norska strafflagen finnes bestämmelse om skyldighet för utgivare av tidning eller tidskrift att oförändrat intaga genmäle mot uttalanden av saklig natur, som offentliggjorts i tidningen eller tidskriften. Rätt att begära intagande av sådant genmäle tillkommer den som uttalandet omedelbart angår. Genmälet skall begränsa sig till sakliga uttalanden, det får icke innehålla något straffbart och icke giva tredje man någon genmälesrätt. Vägran att intaga genmälet medför bötesstraff; vitesföreläggande kan förekomma.»

Tryckfrihetssakkunniga yttrade i det följande bl. a.:

»Enligt vad erfarenheter i andra länder visat, vållar tillämpningen av en lagstadgad genmälesrätt stora svårigheter. En sådan rätt är knappast ägnad att bereda den enskilde något effektivt skydd mot kränkande uppgifter och oriktiga framställningar. Därtill kommer att även utan särskilt stadgan-

de det torde vara vanligt och räknas som god publicistisk sed att tidningar och tidskrifter i vidsträckt omfattning införa bemötanden och rättelser. Det bör dock ligga i utgivarens hand att även i sådant hänseende bestämma över skriftens innehåll. Den enskilde kan ej rimligen berättigas att för gemmäle disponera över något visst utrymme i skriften. En fritt utbildad, på publicistisk sed grundad gemmälesrätt fyller ett ändamål och kan även ur synpunkten av den enskildes yttrandefrihet vara av värde. En med tvång genomförd gemmälesrätt kan däremot motverka sitt ändamål. De sakkunniga ha icke funnit skäl att föreslå någon gemmälesrätt efter utländsk förebild.»

Enligt de sakkunniga vore det uppenbarligen dock angeläget att oriktiga uppgifter rättades i erforderlig omfattning. De sakkunniga föreslogo därför införandet av det redan i 1912 års förslag intagna stadgandet (numera 1 kap. 4 § andra stycket TFO), att vid bestämmandet av påföljd för tryckfrihetsbrott, då meddelad uppgift påkallat rättelse, särskilt skulle beaktas, huruvida sådan på lämpligt sätt bringats till allmänhetens kännedom.

De sakkunniga anförde härom:

»Därmed avses icke blott att sörja för ett rättvist hänsynstagande till dylik omständighet utan även giva en anvisning om att rättelser skall ske, då oriktiga uppgifter meddelats — — —. På vad sätt rättelsen skall ske angives icke; den skall på lämpligt sätt bringas till allmänhetens kännedom. Det är ej under alla förhållanden nödvändigt att rättelsen framstår som ett meddelande från tidningens redaktion; även en införd insändare kan beaktas såsom en rättelse, om denna form på grund av omständigheterna får anses vara tillräcklig, exempelvis då det oriktiga meddelandet framförts i en insänd och signerad artikel. Den plats och den typografiska utstyrelsen som rättelsen erhållit äro av betydelse. Det har icke utsagts att den, då skriften är periodisk, skall göras på samma plats och på ett lika stort utrymme som den meddelade uppgiften. Det får efter omständigheterna bedömas om rättelsen i dessa hänseenden skett på lämpligt sätt.»

Remissbehandlingen av tryckfrihetssakkunnigas förslag (enl. referat i prop. nr 230: 1948).

Publicistklubben fann att förslaget på ett ändamålsenligt sätt löste gemmälesrättens problem.

Sveriges advokatsamfund yttrade att ett icke oväsentligt skydd för den enskilde gentemot oberättigade kränkningar i tryckt skrift tillskapats genom stadgandet. Samfundet ansåg det vara anledning räkna med att denna bestämmelse skulle visa sig utgöra ett starkt tryck på ansvarig utgivare av periodisk skrift att genom på lämpligt sätt införda meddelanden bereda upprättelse åt den som obehörigen kränkts genom yttrande i skriften.

Å andra sidan förordades i vissa yttranden att en gemmälesrätt efter nordiska förebilder skulle införas.

Svea hovrätt ansåg att, trots de svårigheter som voro förenade med såväl utformning som tillämpning av bestämmelser om gemmälesrätt beträffande uppgifter i periodisk skrift, en sådan rätt skulle fylla ett praktiskt behov.

Förste stadsfiskalen i Stockholm framhöll att rätten till gemmäle numera för allmänheten blivit något naturligt men att denna inom pressen icke betraktades som en lika önskvärd företeelse. Ett tungt vägande skäl vore att bestämmelser härom skulle bringa de nordiska lagstiftningarna i samklang med varandra.

Rådhusrätten i Halmstad ansåg att, även om gemmälesrätten huvudsakligen finge endast moralisk betydelse, den dock skulle utgöra bättre värn för den enskildes rätt än den straffmättningsregel de sakkunniga föreslagit.

Landsorganisationen fann det icke vara ett erfarenhetsmässigt bekräftat antagande att en lagligt garanterad gemmälesrätt i åtminstone den begrän-

sade omfattning, i vilken sådan rätt garanterades i övriga nordiska lagstiftningar, skulle vara överflödig i vårt land.

Svenska journalistföreningen yttrade, att det vore av vikt både med hänsyn till pressens anseende och ur mera vidsträckt principiell synpunkt om lägen gäve sitt stöd åt den goda publicistiska seden på detta område. Den av de sakkunniga föreslagna regeln angående beaktande av rättelse vid straffmätning fann föreningen otillräcklig, därför att genmäle eller beriktigande kunde vara påkallat också då en meddelad uppgift icke vore sådan att fråga om straffpåföljd uppkomme.

Departementschefen yttrade i propositionen år 1948 (nr 230 s. 108, 114—115):

»Tryckfriheten innebär samma rätt för envar att framställa åsikter och meddela underrättelser i skilda ämnen. Lagstiftningen utgår från att denna yttrandefrihet, inom de legala gränser som bildas av straffbuden mot brott, utgör den enda säkra grundvalen för ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning. Däri ligger också ett korrektiv mot att åsikter eller upplysningar undanhålles allmänheten eller att handlingar och förhållanden framställas på ett osannfärdigt sätt. Med en sådan frihet torde en monopolisering av det fria ordet knappast vara genomförbar i ett demokratiskt samhälle. Uppenbart är emellertid att, därest tendenser i sådan riktning skulle förmärkas, de böra motarbetas. Under nuvarande förhållanden torde dock detta spörsmål, vad angår vårt land, icke äga någon aktualitet.

Även om sålunda någon särskild kontroll över sanningsenligheten i vad som publiceras icke är förenlig med de grundsatser, varå tryckfriheten vilar, må å andra sidan framhållas att tryckfrihetsförordningen icke lägger hinder i vägen t. ex. för frivilliga överenskommelser i syfte att sörja för att god publicistisk sed iakttages. Sålunda beröres i tryckfrihetsförordningen icke den verksamhet som utövas av pressens opinionsnämnd. Även andra åtgärder av liknande karaktär äro tänkbara, i den mån dessa icke hindra tryckfrihetens utövning.

En genmälesrätt kan givas en så vidsträckt omfattning att den som beröres av omdömen eller upplysningar, vilka inlutit i periodisk skrift, oavsett deras karaktär har rätt att få disponera ett utrymme i skriften för att utveckla sina synpunkter i samma ämne. Något sådant torde icke åsyftas i de nyss återgivna yttrandena; alla torde vara ense om att skriftens utgivare måste ha bestämmanderätten över införandet av sådana diskussionsinlägg i skriften. Vad som avses torde vara en rätt att få felaktiga sakuppgifter beriktigade, och vidare torde den förutsättningen vara åsyftad att dessa sakuppgifter skola vara kränkande eller åtminstone av en viss vikt för den som beröres därav.

I och för sig kan det vara ett berättigat önskemål att, då felaktiga uppgifter inlutit i skriften, utgivaren låter beriktiga dessa eller i varje fall bereder utrymme för ett beriktigande inlägg av den som beröres av uppgifterna. Att så sker, åtminstone i viss utsträckning, torde också betraktas som god publicistisk sed. Frågan gäller emellertid om det kan anses lämpligt att genom ett lagstadgande tillförsäkra den av uppgifterna berörde rätt att få ett sådant beriktigande till stånd. Det är förenat med stora svårigheter att angeva förutsättningarna för genmälesrätten på sådant sätt att bestämmelserna icke inbjuda till tvist. Vilka uppgifter som böra berättiga till genmäle och vad detta får innehålla äro frågor som ej väl ägna sig för lagstiftning. Den senaste lagstiftningen på detta område, den danska, har för att lösa dessa frågor nödgats inrätta ett förfarande inför ett särskilt organ, berigtigelse-naevnet. En sådan anordning synes icke vara lämplig för svenska förhållan-

den. Därtill kommer att ej heller det summariska förfarandet inför detta organ, annat än i uppenbara fall, är ägnat att lösa spörsmålet, huruvida med hänsyn till de meddelade uppgifternas felaktighet genmälesrätt skall föreligga. Med den valda utgångspunkten att genmälesrätten skall avse ett beriktigande av felaktiga uppgifter föreligga endast två möjligheter. Antingen måste genmälesrätten göras så vidsträckt att den som beröres av uppgifterna äger beriktiga dessa, så snart han själv finner dem felaktiga, eller också måste det anförtros åt domstol att efter bevisning pröva, vilka uppgifter som äro sanningsenliga. De nordiska lagstiftningarna, i huvudsak även den danska, synas ha valt den förra utvägen. Med en sådan genmälesrätt befrämjas icke vad som i detta sammanhang främst kan vara av betydelse, nämligen att utgivaren, då uppenbara misstag och felaktigheter förekommit beträffande förhållanden av någon vikt, ställer sin egen auktoritet bakom ett beriktigande. Vad angår det andra av de båda angivna alternativen, nämligen att för genmälesrättens genomförande anordna ett domstolsförfarande med möjlighet att föra bevisning om de framförda uppgifternas oriktighet, måste detta anses alldeles olämpligt. Domstolsprövning av innehållet i tryckt skrift bör förbehållas de fall, då fråga är om tryckfrihetsbrott. Jag delar alltså de sakkunnigas betänkligheter mot att i svensk rätt införa en lagstadgad genmälesrätt efter utländsk förebild. Att på detta område främja god publicistisk sed bör vara en uppgift för pressens egna organisationer och den av dem tillsatta pressens opinionsnämnd.

Ett stöd för bruket att beriktiga oriktiga uppgifter, ej allenast genom införande av genmälen utan även, då så är påkallat, genom redaktionella uttalanden, vinnes även genom det av de sakkunniga föreslagna stadgandet angående beaktande av rättelse vid bestämmande av påföljd för tryckfrihetsbrott.»

Konstitutionsutskottet anförde i sitt utlåtande i anledning av propositionen (nr 30/1948 s. 38):

»Utskottet finner skälen för införande av en genmälesrätt värda beaktande men anser sig icke, mot vad departementschefen anfört, böra framställa något förslag härom» (enhälligt).

I samband härmed upptog utskottet frågan om skyldighet att införa dom i periodisk skrift, då den för skriften ansvarige dömes till ansvar för tryckfrihetsbrott som utgör ärekränkning. *Utskottet* yttrade härutinnan (s. 41—42):

»Enligt 6 kap. 3 § strafflagen i dess vid årets riksdag antagna lydelse, kan den som dömes till ansvar för ärekränkingsbrott dömas att erlægga kostnad till tryckning i allmän eller ortens tidning av domen. Om brottet utgör tryckfrihetsbrott och blivit begånget genom periodisk skrift föreligger emellertid icke någon skyldighet att intaga domen i samma skrift. Det kan uppenbarligen vara av betydelse för den kränkta parten att den lagakraftvunna domen kan bringas till allmän kännedom i samma skrift, där ärekränkningen skett. Utskottet anser att bestämmelse bör meddelas härom och har därför upprättat förslag till sådan bestämmelse» (enhälligt). (Se TFO 7 kap. 6 § 2 st.).

Riksdagen beslöt i enlighet med konstitutionsutskottets förslag.

I motion av herr Börjesson i *Falköping* år 1962 (II: 24/1962) hemställde denne att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära skyndsamt utredning beträffande den s. k. genmälesrättens införande i svensk tryckfrihetslagstiftning.

I motionen framhölls följande:

»Tryckfriheten utgör en av grundförutsättningarna för demokratiens bestånd, bl. a. på det sättet att en fri och oberoende press måste sägas vara ett

av de starkaste värnen gentemot de krafter som verkar i åsiktsförtryckande riktning. Liksom varje annan fri- eller rättighet kan dock även tryckfriheten missbrukas. Det går heller inte att förbise det faktum att så skett, d. v. s. att tidningspressen ibland utnyttjat sin ställning gentemot enskilda samhällsmedborgare, organisationer och företag på ett sätt, som måste sägas vara oförenligt med det ansvar som också är förbundet med bruket av varje fri- eller rättighet. Spridande av helt eller delvis oriktiga uppgifter kan vara ägnade att försvåra en oförvitlig medborgares eller organisations existens i samhället. En av anledningarna till att detta emellanåt sker kan vara att särskilt dagspressen arbetar under stark tidspress, varigenom nogrannheten i fråga om uppgiftskontrollen eftersättes. En annan bidragande omständighet kan vara att den enskilde saknar möjlighet att genom lika effektiva massmedia dementera eller beriktiga redan spridda uppgifter, d. v. s. att han inte förfogar över tillräckligt effektiva motmedel.

Lyckligtvis kan sådana övergrepp från pressens sida inte sägas vara ofta förekommande i vårt land, men det bör ändå framstå som en angelägenhet av största vikt att den enskilde medborgaren ges ett visst skydd eller i varje fall ett effektivt korrektionsinstitut mot otillbörliga angrepp via t. ex. det tryckta ordet eller andra massmedia.

I svensk tryckfrihetslagstiftning finns endast ett mycket begränsat skydd mot denna form av tryckfrihetsmissbruk, nämligen 1: 4, s. 2, i tryckfrihetsförordningen. Där föreskrives en särskild strafflindringsgrund på så sätt, att vid straffmätningen skall beaktas om rättelse införts efter ett begånget fel, t. ex. vid förmedlandet av vissa sakuppgifter. Däremot finns i utländsk rätt ett mera lagstadgat skydd i detta avseende, t. ex. den s. k. genmälesrätten, enligt vilken den enskilde ges rätt att i resp. organ beriktiga eller mera utförligt bemöta de uppgifter som felaktigt lämnats i tidning eller periodisk skrift. I vissa länder, som t. ex. Norge och Danmark, är denna genmälesrätt begränsad till enbart beriktigande av lämnade uppgifter.

Likaså har den svenska pressen och dess olika organisationer — bl. a. genom Publicistklubbens publiceringsregler och Pressens opinionsnämnd — på frivillig väg överenskommit om åtgärder som kan sägas gå längre än vad man i tryckfrihetslagstiftningen hittills velat göra. Å andra sidan utgör dessa frivilliga överenskommelser inga garantier för att uppställda regler alltid efterföljes. Bara det faktum att Publicistklubben i sin årsbok publicerar utslagen från Pressens opinionsnämnd måste dock sägas innebära, att pressen själv accepterat genmälesrätten samt att brott mot densamma närmast torde vara att betrakta som ordningsförseelser. En i lag föreskriven genmälesrätt även i vårt land skulle enligt min mening ge ett bättre skydd mot de organ som inte efterföljer pressens frivilliga överensstämmelser i detta avseende. Den skulle förmodligen även bättre än utslagen från Pressens opinionsnämnd bidra till att man inom pressen före publiceringen mera noggrant kontrollerade de uppgifter som kan tänkas vara till skada för viss person eller organisation. Dessutom måste den omständliga vägen via anmälan till Pressens opinionsnämnd sägas vara ett för den enskilde medborgaren mindre effektivt och mindre tillgängligt korrektionsinstitut än en direkt genmälesrätt i det organ som kan ha felat.»

Konstitutionsutskottet anförde i utlåtande (nr 7/1962) i anledning av motionen, efter redogörelse för ärendets tidigare behandling bl. a. vid 1948 års riksdag, följande:

»Av den föregående redogörelsen framgår att tanken på införande i svensk tryckfrihetslagstiftning av ett stadgande om rätt att få felaktiga uppgifter i periodisk skrift beriktigade blev föremål för ingående överväganden under förarbetena till nu gällande tryckfrihetsförordning. De skäl som därvid från

tryckfrihetssakkunnigas och vederbörande departementschefs sida anfördes gentemot tanken på en lagstadgad genmälesrätt befanns dock vara så starka att bestämmelser härom icke ansågs böra intagas i tryckfrihetsförordningen. Utskottet anser för sin del att dessa skäl äger samma bärkraft i dagens läge som då de framlades. En dylik genmälesrätt är såsom de sakkunniga framhållit knappast ägnad att bereda den enskilde något effektivt skydd mot kränkande uppgifter och oriktiga framställningar. Att åvägabringa en god praxis i förevarande hänseende bör i första hand vara en uppgift för pressens egna organisationer. Bl. a. den verksamhet som den av dessa tillsatta Pressens opinionsnämnd utövar för främjande av god publicistisk sed har medverkat till att tidningarna i allmänhet numera anser sig böra bereda plats för genmälen. Utskottet anser sig därför icke ha anledning att nu tillstyrka en utredning i motionens syfte.»

En jämförelse med förhållandena vid de andra stora massmedierna, radion och televisionen, torde i detta sammanhang vara påkallad. Med den enorma makt, massmedierna i form av tidningar, television och radio ha i dagens läge, äro de skador av såväl ekonomisk som social natur, vilka kunna vållas genom en ovederhäftig artikel eller ett ovederhäftigt program, av avsevärd räckvidd. Frågan har för radions del behandlats i det år 1962 av särskilt tillkallad utredningsman avgivna *betänkandet angående radions juridiska ansvar* (SOU 1962: 27 s. 33—34, 89—90, 131). I betänkandet påpekas att presslagstiftningen i ett flertal utländska länder innehåller bestämmelser om rätt till genmäle eller rätt till beriktigande, under det att motsvarande regler icke gälla för radion med undantag för vissa delstater i Västtyskland, där den berörde har rätt att få ett påstående om ett visst sakförhållande ofördröjligen och på likvärdig sändartid beriktigat. Sveriges Radio har i sina publiceringsregler föreskrivit att i princip olika parter skola antingen i samma program eller inom en följd av program kunna framföra sina åsikter, varvid — därest genmäle är befogat — formen för detta skall diskuteras med Sveriges Radios ledning i varje särskilt fall, under det att felaktiga informationer av konkret art i nyhetskommunikéer o. d. snarast möjligt skola korrigeras, helst i samma typ av program. — Utredningsmannen framhåller i betänkandet den monopolställning, Sveriges Radio intager på sitt område, och anför, att frågan för radions del därigenom är i ett annat läge än för pressen. Om en oriktig uppgift i en tidning icke beriktigas av denna tidning, gör konkurrensen mellan tidningarna det i allmänhet till ett intresse för andra tidningar att rätta den felaktiga uppgiften. En radiosändning når som regel en helt annan och vidsträcktare krets av personer än som är fallet med en tidning, även med mycket stor upplaga. Beriktigandet har i radion särskilt stort värde, då programföretagen icke har skadeståndsansvar för oriktiga, men icke straffbara uppgifter i en sändning. Oaktat detta finner utredningsmannen bestämmelser om rätt till replik icke böra infogas i det framlagda förslaget om radions ansvar, detta främst beroende på svårigheterna att i en lagtext angiva gränserna för rätten till beriktigande på sådant sätt, att bestämmelserna icke inbjuda till tvist och att rätten till beriktigande icke kan missbrukas till förtäckt reklam för någon som påstår sig vara förfördelad genom innehållet i en sändning. Utredningsmannen beaktar också de ovan anförda publiceringsreglerna, vilka torde medföra att Sveriges Radio kommer att tillmötesgå befogade anspråk på beriktigande. Lagregler om beriktigande måste medföra bestämmelser om rätt att framtvunga utsändning av beriktigande och om påföljder vid underlåtenhet, vilket skulle utgöra ett tämligen komplicerat regelsystem. Utred-

ningsmannen föreslår i stället en bestämmelse av motsvarande innehåll som TFO 1 kap. 4 § andra stycket, nämligen om beaktande av rättelse vid bestämmande av påföljd för yttrandefrihetsbrott (en parallell till tryckfrihetsbrott), vilket enligt utredningsmannen kommer att medföra intresse av att en oriktig uppgift rättas icke blott när lämnandet av den oriktiga uppgiften varit brottsligt utan i allt fall även i alla gränsfall och sannolikt så snart oriktigheten varit föranledd av försummelse hos någon i utsändningen medverkande. Av utredningen föreslaget skadeståndsansvar för programföretaget på grund av yttrandefrihetsbrott medför också ett intresse för detta att genom ett beriktigande undvika eller begränsa skadan.

Vid Nordiska rådets 11. session i Oslo år 1963 behandlades frågan om gemälesrätten i samband med ett framlagt förslag om likartad lagstiftning angående radions juridiska ansvar. I *Nordiska rådets juridiska niomannakommittés* utlåtande över förslaget ansåg kommittén det för sitt vidkommande särskilt önskvärt att regler om rätt till att fordra beriktigande av oriktiga uttalanden i radio och TV genomfördes i de nordiska länderna. Det vore enligt kommittén näraliggande att man gjorde klart för sig vilka bestämmelser presslagstiftningen innehöle angående motsvarande förhållande inom pressen, varvid kommittén konstaterade att bestämmelser om beriktigande icke finnes i svensk presslagstiftning. Varken denna omständighet eller eventuella skiljaktigheter i de övriga ländernas bestämmelser om beriktigande kunde emellertid enligt kommitténs uppfattning medföra svårigheter för en likartad nordisk lagstiftning om beriktigande av oriktiga uttalanden i radio och TV. Kommittén rekommenderade därför att möjligheterna till en gemensam nordisk lagstiftning om radions juridiska ansvar skulle undersökas. — För Sveriges del deltog i kommittén Emil Ahlkvist och Ingrid Gärde Widemar.

Förslaget hänsköts till *Nordiska rådets juridiska utskott* (för Sveriges del deltog i detta Emil Ahlkvist, Gunnar Helén och justitieministern Herman Kling samt som sakkunnig hovrättsrådet Gustaf Petré). Enligt Petré förklarades under utskottsdebatten att gemälesrätten som den finnes i dansk, finsk och norsk presslagstiftning vore en värdefull tillgång och att likartade bestämmelser borde införas för radion och TV. Man förutskickade därvid att om en rätt till beriktigande infördes i de nordiska ländernas radio- och TV-lagstiftning, Sverige som en konsekvens härav komme att införa motsvarande bestämmelser även inom presslagstiftningen. De svenska representanterna ställde sig positiva till det anförda. Danske justitieministern ansåg svårigheter för en gemensam nordisk lagstiftning för radio och TV ligga i ländernas olikartade presslagstiftning, vilken måste ligga till grund härför. — I det av utskottet avgivna förslaget ansågs presslagstiftningen böra tagas till utgångspunkt för en gemensam nordisk lagstiftning om radions juridiska ansvar, men borde olikheterna i denna icke utgöra något hinder, då området hittills varit oreglerat. Utskottet rekommenderade därför en undersökning av möjligheterna till en i princip ensartad nordisk lagstiftning om radions juridiska ansvar. Enligt Petré ingick under dessa gemensamma principer beriktiganderätten som en viktig del.

Nordiska rådet följde utskottets rekommendation. Vid dess sammanträde synes frågan om gemälesrätten icke ha varit föremål för en mera ingående diskussion.

Vid en *interpellation* i riksdagens andra kammare av herr Ståhl angående när lagförslag om juridisk ansvarighet för innehållet i Sveriges Radios sändningar avsåges att framläggas hänvisade *justitieministern* i svar fredagen

den 8 mars 1963 till nordiska rådets hemställan och förklarade att den av rådet begärda undersökningen uppenbarligen borde avvaktas, innan något svenskt förslag i ämnet framlades, för såvitt icke det skulle visa sig svårt att inom en relativt nära framtid få fram ett nordiskt lagförslag, i vilket fall en separat svensk lagstiftning måste övervägas.

Publicistklubben, en sammanslutning mellan svenska pressmän av olika slag, har sedan 1923 utgivit publiceringsregler, de senaste av den 1 januari 1953. Dessa innehålla angående rätt till genmäle följande:

»Giv plats för befogade genmälen.

Den enskildes rätt till skydd för sitt anseende och sin integritet skall respekteras. Publicitet, som kränker privatlivets helgd, måste undvikas, där ej ett oavvisligt allmänintresse kan kräva offentlig belysning. Giv plats åt befogade genmälen, helst likvärdig med den som beretts de påstående det gäller.»

Pressens opinionsnämnd är ett slags pressens skiljedomstol, upprättad år 1914 och sammansatt av representanter för Publicistklubben, Svenska Tidningsutgivareföreningen och Svenska Journalistförbundet, normalt en ledamot och en suppleant från varje sammanslutning. Nämnden utser opartisk ordförande och vice ordförande. Ordförande i nämnden är f. n. justitierådet Romanus, vice ordförande statssekreteraren Hult samt sekreterare professorn Eek. Nämndens domslut utgöres i allmänhet av opinionsuttalanden. Nämnden behandlar dels s. k. ekonomimål, d. v. s. ekonomiska tvister mellan tidningar, dels s. k. redaktionsmål, d. v. s. tvister angående tjänsteförhållandena vid tidningsredaktionerna, dels ock s. k. publikationsmål. Med publikationsmål avses enligt nämndens föreskrifter, sammanställda av dess förutvarande sekreterare dr Gunnar Bjurman, mål som angå påstående att i tidning förekommit framställning, vars offentliggörande står i strid mot hederns fordringar eller eljest ur synpunkten av pressens anseende icke bör lämnas opåttalt. Nämnden upptager endast mål som hänföra sig till tidningar med allmänt innehåll samt dessa närstående institutioner, sålunda icke mål, vilka hänföra sig till tidskrifter, fackorgan, litterära eller nöjes- och förströelsepublikationer. Publikationsmål upptagas endast på anmälan av enskild person, bolag eller korporation. Såsom privatman räknas publicist för såvitt han blivit angripen såsom privatman med avseende på personliga förhållanden i eller utom tjänsten, ej i och för publicistiskt författarskap. I särskilda fall kan nämnden upptaga mål under andra förutsättningar och i annan ordning än nu sagts. Nämndens anlitan i mål av kriminell beskaffenhet innebär förpliktelse att icke hänskjuta målets avgörande till allmän domstol. Därest anmälan om enskilt hedersmål offentliggöres innan målet av nämnden slutbehandlats, äger nämnden avvisa målet. Nämndens utslag i publikationsmål äro att betrakta som offentliga, där ej förlikningsvis annat överenskommits. En var medlem av nämnden äger vid beslut en röst. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst.

Vid en genomgång av de av nämnden under de senaste åren behandlade målen framgår, att dessa praktiskt taget enbart varit att hänföra till kategorien publikationsmål. Flertalet mål synes ha rört frågan huruvida artiklar innehållit osakliga eller kränkande uppgifter och varit stridande mot god publicistisk sed. Härvid synes Publicistklubbens publiceringsregler ha varit vägledande för nämndens bedömningar. Sålunda ha i vissa fall krävts kontroll av sakuppgifter, innan dessa publicerades av tidningarna, medan nämnden i andra fall ansett att den kränkte, om denne förmenat ett tillrättaläggande på vissa punkter vara erforderligt, själv hade bort begära plats för ett genmäle i tidningen. De fall, där rätt till genmäle vägrats av tidningarna, synas ha varit fåtaliga, endast en 3—5 fall varje år, varvid väg-

ran endast i ett eller två fall per år (ett av dessa rörde dock tre tidningar) ansetts befogad. Procentuellt torde cirka 12—15 % av målen röra rätten att få genmäle infört eller dess omfattning. Nämnden har i ett mål under år 1962 gjort ett principuttalande om genmälesrätten, vari nämnden förklarar att det, om i en tidning inflyter ett uttalande, som viss person — fysisk eller juridisk — finner vara riktat mot sig och som enligt personens åsikt är för honom eller hans verksamhet förklenligt eller skadligt, torde höra till god ordning att tidningen lämnar plats för ett genmäle, ett beriktigande och att tidningen icke bör kunna undandraga sig detta under åberopande av att genmålet eller beriktigandet grundas på åsikter, som äro oförenliga med tidningens åsikt i saken eller med tidningens allmänna hållning. Det är enligt nämndens mening av synnerlig vikt att den sålunda angivna rätten till genmäle upprätthålles. Bortsett från genmälesrätten måste varje tidning äga full frihet att själv bedöma för vilka ämnen den vill upplåta sina spalter. Någon allmän rätt att få en artikel i visst ämne eller en insändare intagen i en tidning finnes vid sidan av genmälesrätten icke. Angående vad som begreppsmässigt avses med rätt till genmäle hänvisar nämnden till departementschefens ovan återgivna uttalanden i proposition år 1948 (prop. nr 230/1948 s. 114 f), innebärande att för svensk rätts del endast kan komma i fråga en genmälesrätt i form av en rätt att få felaktiga sakuppgifter av kränkande natur eller av viss vikt för den berörde beriktigade (således en rätt till beriktigande). Vidare hänvisar nämnden till konstitutionsutskottets utlåtande nr 7 år 1962 (se ovan).

Opinionsnämndens utlåtanden synas så gott som undantagslöst ha intagits i de berörda tidningarna, även då utlåtandena gått dessa emot. Utlåtandena publiceras regelbundet i Pressens tidning, Publicistklubbens årsbok och Journalisten samt distribueras till TT och dagspressen.

Det skall slutligen anmärkas, att *Förenta Nationernas* generalförsamling den 16 december 1952 antagit texten till *en konvention om internationell genmälesrätt*, »Convention on the International Right of Correction», vilken omedelbart öppnats för undertecknande. Vid omröstningen i FN nedlade Sverige sin röst. Sverige har ännu icke biträtt konventionen. Konventionen, som tillkommit på franskt initiativ, innebär i princip en rätt för fördragsslutande stat att under vissa förutsättningar påkalla biträde av annan fördragsslutande part för att bringa ett genmäle till pressens och andra informationsorgans kännedom. Konventionen underlättar möjligheten för en stat att få ett beriktigande publicerat men ger icke en stat möjlighet att tvinga fram publicering, då pressen och informationsorganen icke beröras av konventionen. En förutsättning för konventionens tillämpning är att ett publicerat nyhetsmeddelande enligt staten dels är oriktigt eller förvrängt, dels ägnat att skada den berörda statens förbindelser med främmande makter eller dess nationella prestige eller värdighet. Beriktigande skall ske i form av en kommuniké, upptagande allenast fakta. Denna kommuniké skall av den stat, vari publicering skett, dels översändas till vederbörande nyhetsbyrås eller korrespondents huvudkontor inom landet, dels tillhandahållas övriga inom landet verksamma nyhetsförmedlingar beträffande utrikesfrågor. Vid underlåtenhet att fullgöra de enligt konventionen åvilande skyldigheterna kan bl. a. hänvändelse ske till FN:s generalsekreterare, till vars förfogande står FN:s radio och publikationer eller till Internationella domstolen. (Se närmare ang. konventionen och därmed sammanhängande spörsmål Eek: En internationell genmälesrätt. Några anteckningar om en ny konvention. Statsvetenskaplig tid-

skrift 1953 s. 381 ff, samt Eek: Freedom of information as a project of international legislation, särsk. s. 67 ff.)

Doktrin: Utöver vad i det föregående anmärkts har genmälesrätten bl. a. behandlats av Rydin i hans bok »Om yttrandefrihet och tryckfrihet» (1859) s. 107 ff, av Fahlbeck i hans bok »Tryckfrihetsrätt» s. 103 och av Eek i hans arbeten »Om tryckfriheten» s. 118 ff och »Nya tryckfrihetsförordningen. Svensk pressrätt i systematisk framställning» s. 45—46. Rydin upptog bl. a. ett av justitieombudsmannen Theorell i dennes ämbetsberättelse år 1849 framställt förslag om införande av en allmän rätt för angripen person att i samma tidning, där anfalllet skett, få ofördröjligen införa en uppsats till sitt försvar. Vid tredska från publicistens sida skulle enligt förslaget på visst sätt utsedda gode män avgöra om denne vore förpliktad införa genmälet eller icke. — Enligt Rydin vore detta i sig självt en billig och rättvis regel, men kunde han ej rekommendera den som lagbud till följd av de praktiska svårigheter som skulle möta vid dess tillämpning och antingen göra regeln betydelslös eller pressen stort förfång. Rättigheten finge icke utsträckas så långt att pressens lagliga frihet därigenom inskränktes. Svårigheter skulle uppkomma att styrka att den angripne genom obefogat eller orättvist anfall lidit men och därför var berättigad till genmäle, och Rydin ifrågasatte vem som skulle slita en uppkommen tvist därom. En dylik tvist måste alltid få som följd en rättegång om frågan huruvida förpliktelse förelåg att intaga genmälet eller icke, och en sådan rättegång vore onödig, då möjlighet att få upprättelse redan funnes genom stämning för tryckfrihetsbrott. Behovet av en genmälesrätt vore ej heller stort, då de tidningar, som åtnjöte större förtroende av allmänheten, sällan eller aldrig vägrade att mottaga de beriktiganden i sak, vilkas införande en anfallen person skäligen kunde fordra. Vid vägran skulle tidningsutgivaren genom den kontroll, övriga tidningar utövade över honom, tvingas uppfylla den moraliska förpliktelse som härvidlag åvilade honom. — Fahlbeck förklarar efter en redogörelse för 1 kap. 4 § 2 st. TFO att bestämmelsen utgör en svag reflex av den i åtskilliga rättssystem stadgade rätten till genmäle. Sedan Fahlbeck berört avvisandet av institutet genmälesrätt i Sverige, vilket skett under hänvisning till dess ineffektivitet och pressens bruk enligt god publicistisk sed att självmant bereda plats för genmälen, anför han att allmänheten dock även hos oss torde blivit bäst betjänt med införlivande i tryckfrihetsrätten av lagstadgad genmälesrätt, varvid brott mot lagstadgad genmälesrätt och -plikt vore systematiskt att hänföra till ordningsförselser. — Eek anför bl. a. följande: En fullständig tryckfrihetslagstiftning anses kräva att skydd i någon form skapas mot att pressens privilegier i realiteten tillfaller ett fåtal. Tryckfriheten avser ju att ge envar möjlighet att uttala sina meningar och lämna informationer till allmänheten. Däri ligger enligt vad justitieministern i 1948 års proposition (nr 230 s. 108) anförde ett korrektiv mot att åsikter eller upplysningar undanhålles allmänheten eller händelser och förhållanden framställas på ett osannfärdigt sätt. Särskilt angeläget kan det enligt Eek te sig för den enskilde att ha möjlighet att kunna kräva att få ett genmäle intaget i den tidning, som angripit honom, eller ett beriktigande, då ett sakförhållande, som angått honom, blivit oriktigt framställt. Åtskilliga främmande lagar uppställa därför enligt Eek en särskild rätt till genmäle eller beriktigande, som blir av högre värde ju starkare monopoliserad pressen är.

Utländsk rätt

Ang. *utländsk rätt i allmänhet* se Eek: Om tryckfriheten s. 118 ff, Lundberg: Beriktigandeinstitutet i den danska pressrätten. Statsvetenskaplig tidskrift 1950 s. 131 och Löffler: Presserecht s. 224—225.

Frankrike

Genmälesrätten är en skapelse av fransk rätt och befastes i Frankrike genom lagstiftning redan år 1822. I Frankrike är en tidning förpliktad publicera genmäle från varje person som nämnts eller utpekats i tidningen, oavsett huruvida svaret avser beriktigande av faktiska förhållanden eller bemötande av värdeomdömen, kritik o. d. Denna droit de réponse omfattar alltså en genmälesrätt i dess vidsträcktaste bemärkelse. Domstolarna ha dock i viss mån begränsat denna rätt (se ovan under 1912 års förslag till tryckfrihetsförordning). För genmäle står i Frankrike kostnadsfritt till förfogande samma utrymme som den kränkande artikeln omfattade, dock minst 50 och högst 200 rader. (Ang. fransk rätt se Duguit: *Traité de droit constitutionnel* V. *Les libertés publiques*. (2 uppl.) s. 430 ff; cfr Löffler: *Presserecht* s. 224—225 och Eek: Om tryckfriheten s. 119 ff.)

Italien, Spanien, Belgien, Luxemburg

Motsvarande utformning som i Frankrike har genmälesrätten fått i förenämnda länder. I Italien fordras dock att genmälet rör samma sak som den kränkande artikeln och icke innehåller något straffbart eller för tidningen kränkande. I Luxemburg måste repliken hänga samman med den första utsagan och får icke strida mot lag, goda seder eller angripa tredje mans berättigade intresse eller sära journalistens ära. Något olika regler gälla för genmälets omfång. (Ang. italiensk rätt se Röhrbein: *Das italienische Pressrecht* s. 45—47 i serien Bruns-Häntzschel: *Die Pressgesetze des Erdballs* och Eek: Om tryckfriheten s. 119, 121. Cfr Löffler: *Presserecht* s. 224—225. Ang. belgisk rätt se Orban: *Le droit constitutionnel de la Belgique*, Tome III, *Libertés constitutionnelles et principes de législation* s. 457 ff. Ang. luxemburgsk rätt se Bumiller: *Das luxemburgische Pressrecht* s. 24—27 i samma serie som ovan. Cfr Löffler: *Presserecht* s. 224—225.)

Västtyskland

I Tyskland infördes genmälesrätten efter franskt mönster redan 1831 i den badensiska pressrätten. Numera regleras den av dels en för flertalet förbundsstater i Västtyskland gällande Reichsgesetz über die Presse av år 1874, dels speciella efter 1949 tillkomna lagar för Bayern, Württemberg-Baden och Hessen (den hessiska lagstiftningen anses i stort som föredömlig för modern pressrätt). Den tyska allmänna presslagen har tjänat som förebild såväl för österrikisk rätt som för de skandinaviska ländernas utformning av genmälesinstitutet. Enligt 1874 års presslag (§§ 11 och 19) är den ansvarige redaktören för en periodisk tidskrift förpliktad att på begäran av en kränkt myndighet eller privatperson kostnadsfritt, i nästa för tryck icke färdigställda nummer av tidskriften utan avkortningar intaga ett beriktigande av i den berörda tidningsartikeln meddelade sakförhållanden, förutsatt att beriktigandet är undertecknat av insändaren och inskränker sig till saksangivelse samt ej har ett straffbart innehåll. Beriktigandet skall återges i samma del av tidskriften samt med samma tryck som den berörda artikeln.

Därest beriktigandet överskrider den första artikelns längd måste betalning erläggas för den överskridande delen. Underlåtenhet att fullgöra de enligt bestämmelsen åvilande skyldigheterna är en ordningsföreseelse som kan medföra böter eller häkte. Brottet är målsägandebrott och fordrar angivelse av denne. I domen skall tidningen förpliktas att i nästa nummer intaga det insända beriktigandet. — Den bayerska lagstiftningen anses som ogiltig; den württembergisk-badensiska lagen överensstämmer i förevarande fall med 1874 års lag. Den hessiska lagen (§ 10 i Hessisches Gesetz über Freiheit und Recht der Presse av år 1949) avviker huvudsakligen i följande hänseenden från 1874 års lag. För genmälesrätt fordras att ett i tidningsartikeln gjort påstående på ett för allmänheten tydligt sätt hänsyftar på den som anser sig ha dylik rätt samt att denne har ett berättigat intresse av offentliggörande av sitt genmäle och framställer en begäran härom utan dröjsmål. Någon straffrättslig sanktion finns icke, utan rättelse kan vid domstol endast vinnas på civilrättslig väg, varvid den ansvarige redaktören dock kan förpliktas att i tidningen intaga genmälet. (Se ang. tysk rätt Häntzschel: Das deutsche Pressrecht s. 40—43, och Löffler: Presserecht s. 189 ff, 281 ff och 484; cfr Lüders: Press- und Rundfunkrecht, Textsammlung och Eek: Om tryckfriheten s. 120 ff.)

Österrike

Badens presslag av år 1831 har varit mönster för den österrikiska lagstiftningen, som lika med den tyska presslagen föreskriver en rätt för vederbörande intressent (der beteiligte Behörde oder Privatperson) att få beriktiga ett i en tidningsartikel tillkännagivet felaktigt sakförhållande. Vågran kan bl. a. ske om beriktigandet enligt föreliggande skriftliga handlingar (aktenkundig) är osant. Ang. österrikisk rätt se Kadečka: Das österreichische Pressrecht s. 77 ff i serien Bruns-Häntzschel: Die Pressgesetze des Erdballs, Löffler a. a. s. 224—225. Cfr även Sweboda-Hartmann: Kommentar zum Pressengesetz.)

Danmark

Danmark införde redan år 1851 ett begränsat beriktigandeinstitut, och dess nuvarande utformning daterar sig från 1938, då lagen om pressens brug antogs. Förebilder ha varit tysk och norsk rätt, men ha dessa omarbetats. Lagens 9 § innehåller i huvudsak följande bestämmelser:

Redaktören av en periodisk skrift är förpliktad att utan vederlag i skriften oförändrat intaga ett beriktigande av uppgifter som skriften innehållit i fråga om upplysningar av faktisk karaktär, när detta begäres av någon som uppgifterna äro ägnade att tillfoga en icke oväsentlig skada i ekonomiskt hänseende eller i allmänhetens omdöme. Begäran om beriktigande skall göras snarast möjligt och i varje fall inom en månad efter offentliggörandet. Beriktigandet (genmälet) skall inskränka sig till återgivande av faktiska förhållanden, inte ha rättsstridigt innehåll och inte giva tredje man någon rätt till att kräva att få genmäle infört i skriften.

Om skriftens ansvarige redaktör inte anser att de påtalade uppgifterna äro av sådant slag som ovan sagt (d. v. s. ägnade att tillfoga ej oväsentlig skada etc.) eller om han ej önskar ta in genmälet i föreliggande avfattning, skall han därom snarast underrätta den som har begärt genmälets intagande. Denne kan därefter hänskjuta frågan huruvida tidningen är skyldig att ta emot ett genmäle och om den i sådant fall är berättigad att avvisa det begärda genmälet på grund av dess karaktär eller omfång till den s. k. Berigtigelsenævnet.

Oberoende av om saken hänskjutes till nämnden och utan hänsyn till utgången därstädes kan den, som anser sig kränkt, fordra att i skriften utan betalning intages *meddelande* om rättegång, som kan ha inletts i anledning av artikeln, och om målets utgång eller en hänvisning till ett genmäle i en annan skrift. Hänvisning kan dock ej fordras intagen, om skriften innehåller ett genmäle från den kränkte i önskad form.

Genmäle skall intagas (utan vederlag) i det första, i fråga om daglig tidning senast i det andra nummer som utkommer efter det begäran därom framställts. Genmäle skall intas med samma tryckstil som tidningens allmänna text och på så framträdande plats, som med hänsyn till omständigheterna rimligen kan begäras. Om genmälet (berigtigelserna m. m.) i samma nummer av tidningen göres till föremål för kommentarer eller åtföljes av anmärkningar, skall dessa inskränka sig till ett återgivande av upplysningar av faktisk natur.

Berigtigelsenaevnet består av 3 medlemmar, av vilka ordföranden skall vara höjesteretsdommer och de två andra representanter för pressen. Medlemmarna utnämns av justitieministern, ordföranden, efter förslag av högsta domstolens president, den ene av de två andra ledamöterna i regel efter förslag av Danske Dagblades Fællesrepresentation, den andra i regel efter förslag från Danske Journalisters Fællesrepresentation.

Nämnden träffar slutligt avgörande i frågan huruvida redaktören är skyldig att ta in ett genmäle i överensstämmelse med 9: 1 och huruvida det i det enskilda fallet med hänsyn till det önskade genmålet karaktär och innehåll bör åläggas honom att ta in detta. Finner nämnden att en redaktörs vägran att ta in ett genmäle varit uppenbart orimligt, kan den döma honom till böter. Dom å högre böter än 100 kr. kan överklagas av den bötfällde hos landsrätten.

I ett år 1939 utgivet arbete om »Dansk presseret» s. 46—47, av O l u f K r a b b e kommenteras institutet genmälesrätt på följande sätt:

Behovet av detta för tidningsvärlden säregna rättsinstitut härrör från dessa förhållandens speciella natur. Ofördelaktigt omnämnande av en persons förhållanden är, när det sker i massupplaga, ägnat att tillfoga personen i fråga en efter omständigheterna oreparerbar skada, när han inte får tillfälle att med stöd av regeln audiatur et altera pars omgående komma med genmäle, och det i samma tidning som den som innehållit angreppet. Ett svar i en annan tidning skulle inte nå alla läsarna av den första artikeln, kanske ingen av dem. Att hänvisa den angripne till domstol skulle inte täcka behovet till omedelbart genmäle och inte heller räcka till när den allmänna lagen inte ger rättsliga sanktioner mot de påtalade uttalandena, eller när ett eventuellt utdömt skadestånd är utan värde. Det är möjligt att dessa uttalanden är bevisliga och befogade, men ingen bör dömas ohörd av den offentliga meningen (allmänna opinionen). Genmälesrätt bör därför tillkomma den angripne utan undersökning av om den uppgift som önskas beriktigas, eller själva genmälet bör anses sant eller osant.

Ingen begränsning av omfånget av genmälet finnes enligt Krabbe. Vid tvist härom avgöres frågan av berigtigelsenaevnet.

Enligt pol. mag. Å k e L u n d b e r g (Berigtigandeinstitutet i den danska pressrätten. Statsvetenskaplig tidskrift 1950 s. 133 ff), beröras endast upplysningar av faktisk karaktär av beriktigandeparagrafen och således icke uttalanden, som innehåller en värdering t. ex. av en persons yrkesskicklighet eller av en bok i en recension men väl publicerandet av sådana fakta som ligga till grund för värderingen. Det vore svårt att draga gränsen mellan värdering och faktum, då ett uttalande kunde innebära såväl ett omdöme som samtidigt innefatta ett faktum, vilket likväl icke särskilt framhål-

lits som grund för värderingen. Sådana gränsfall behövde icke a priori utsluta rätt till beriktigande. Beriktiganderätten har betydligt inskränkts genom kravet därå att meddelandet måste vara ägnat att medföra en icke oväsentlig skada i ekonomiskt hänseende eller i allmänhetens omdöme. Däremot behöver den ej vara betydande eller vad som påstås vara av straffbar natur. — Då förslaget om beriktiganderätten i dess nuvarande utformning framlades för 1937/1938 års riksdag hade enligt Lundberg debatten mera kommit att röra sig om beriktigandenämnden än om förslaget principiella betydelse. Enligt den danske justitieministern torde flertalet pressmän acceptera beriktiganderätten i teorien men ansågo de att det vore svårt att utforma den i praktiken. Det ursprungliga förslaget hade icke innehållit något om nämnden utan skulle enligt detta tvister hänskjutas till domstol. Under sina förhandlingar med pressorganisationer och andra hade justitieministern dock kommit till det resultatet att man bäst löste problemet genom att införa nämnden. Eljest bleve redaktörerna vid straffansvar tvungna att taga risken av att neka införa ett beriktigande, och denna risk ville de ej ta utan ansågo det ej som någon olycka om nämnden någon gång komme att tvinga dem att publicera ett beriktigande som senare visade sig oriktigt. Kritiken av förslaget ifrågasatte om det vore riktigt att införa en ny domstol med rätt att ådöma böter och höjsteretspresidenten befarade, att då nämnden skulle fatta sina beslut med ledning av föreliggande material och fortast möjligt dess beslut kunde komma att gå i motsatt riktning mot ett senare domstolsutslag. Enligt justitieministern avgjorde emellertid nämnden bara om det vore rimligt att en anständig tidning på föreliggande grunder avvisade eller publicerade ett beriktigande och den förfördelade finge ett snabbt avgörande, medan däremot domstolens utslag senare fastställde vilken uppfattning som efter judiciell undersökning visat sig vara den rätta. — Lagförslaget i dess nuvarande form antogs av riksdagen i Folketinget med 105 röster mot 2 och i Landstinget enhälligt. Det kan tilläggas att nämnden ej prövar sanningsenligheten i ett beriktigande, för såvitt det icke bevisligen är uppenbart oriktigt, samt att nämndens avgöranden ej äro exigibla utan att åtal eller rättegång kan väckas, varvid domstolen kan komma till en annan uppfattning än nämnden (cfr ovan). Tidningarna i Danmark mottog presslagen med bl. a. den kommentaren, att då redan varje anständig tidning medgäve beriktiganderätt, skulle nämnden komma att bli tämligen arbetslös, men lagen gav en säkerhet för uppfyllelse av denna rätt samtidigt som den hindrade missbruk av denna ävensom kverulans. Enligt Lundberg utgjorde beriktiganderätten i Danmark först och främst ett skydd för allmänheten mot de — om ock få — tidningar, som eljest icke skulle publicera beriktiganden, och för tidningarna mot allmänhetens ohemula krav. Beriktigandenämnden, som under åren 1938—1948 avgjort 3 respektive 6, 1, 13, 5, 9, 8, 14, 9, 6 och 23 stycken ärenden, hade i sina avgöranden ungefär lika ofta funnit, att beriktigandet varit befogat som att det varit obefogat, men nämnden hade i dessa ärenden aldrig ådömt böter, vilket visade, att varken allmänheten eller pressen vidhållit några orimliga ståndpunkter. (Ang. dansk rätt se anf. arbeten och Bohn-Rasmussens anmälan av Krabbes a. a. i Nordisk Tidskrift för Strafferet, 1940 s. 13 ff, Rasting: Presserätten s. 154 ff samt Frøbert i Juristen 1955 s. 318 ff.)

Norge

Genmälesrätten infördes i Norge år 1902 och är intagen i § 430 av den norska strafflagen, vilken bestämmelse lyder:

Med böter straffas redaktören av en tidning eller en tidskrift när han vägrar att oförändrat intaga ett bemötande av påståenden av faktisk art i tid-

ningen eller tidskriften, såframt det inom ett år fordras av någon som påståendena omedelbart angår (vedkommer), och genmälet är begränsat till påståenden av faktisk art och får inte innehålla något straffbart. Redaktören kan dessutom förpliktas att intaga genmälet under »löpande mulkt» (= vid vite.)

Vägran skall anses ha skett såframt genmälet inte intagits i första eller andra numret av tidningen, beträffande tidskrift första numret som inte var färdigt till tryckning då genmälet krävdes, på lika iögonenfallande plats som de bemöta uppgifterna och för övrigt på sådant sätt och med sådan (typografisk) utstyrelse som god tidningssed påbjuder. Genmålet omfattar obegränsat, men överstiger genmälet 50 rader, äger tidningen rätt att uppbara sedvanlig ersättning för tillkännagivelser.

Allmänt åtal sker blott efter begäran av den kränkte.

Kommentarer, hämtade ur en uppsats av Carl Hartman i Norsk Retstidende 1915, betitlad »Pressens berigtigelsepligt, Et avsnit av den norske presseret», s. 241 ff, lyder:

Såsom av lagrummet framgår tillkommer genmälesrätten enskilda (eller juridiska personer) som artikeln »omedelbart vedkommer». Härmed förstås att artikeln innehåller ett direkt omnämnande (meddelelse) om personen i fråga. Däremot kräves ej att vederbörande skulle lida förlust eller avbräck i sin personliga ställning eller på annat sätt, om något genmäle ej tas in.

Rätt till genmäle föreligger blott beträffande »anförsler av faktisk art», däremot ej i fråga om polemik, kritik och subjektiva omdömen, kommenterande resonemang o. d. Gränsen kan vara mycket svår att draga.

Det kräves ej att de uppgifter som skall bemötas äro riktiga.

Även genmälet måste inskränka sig till faktiska upplysningar. Ej heller uppgifterna i genmälet behöva vara sanna. (En annan sak är att redaktören kan gå fri från straff om vägran beror på uppfattningen att uppgifterna i genmälet icke äro sanna.)

Genmälet får ej innefatta ärekränkning eller eljest ha straffbart innehåll. Genmälet måste intagas oförändrat.

Enligt Fr. H. Winsnes i dennes bok »Omriss av norsk presserett» s. 55 ff tillmötessgår beriktigandeplikten i 430 § de krav som nu uppställas av de flesta moderna presslagar och som pressens utveckling har framkallat. Rätten till beriktigande är ett verksamt vapen för publiken gentemot oriktiga och sensationslystna pressmeddelanden och vilket vapen i stor utsträckning visat sig tillräckligt för att beskydda privatmannens intressen utan att nödvändiggöra en omständlig och kostsam process. Då det ju alltid finns pressorgan, som icke uppfylla anständighetens krav, och det just gentemot dessa är av vikt att kunna framtvinga ett beriktigande, så kommer straffbestämmelsen alltid att hävda sitt berättigande. (Ang. norsk rätt se a. a. och Winsnes: Das norwegische Pressrecht s. 39 ff i serien Bruns-Häntzschel: Die Pressgesetze des Erdballs, Hagerup: Almindelig borgerlig straffelov av 22 maj 1902 og lov om dens ikrafttreden, utgitt med oplysende anmerkninger og henvisninger (2 uppl.) s. 430 ff och Kjerschow: Almindelig borgerlig straffelov av 22 maj 1902 og lov om dens ikrafttreden, utgitt med kommentar s. 950 ff.)

Finland

Finland har i tryckfrihetslagen den 4 januari 1919, 4 kap. 25 § följande bestämmelser om genmälesrätten:

»Offentlig myndighet eller enskild person, som finner sig vara i periodisk tryckskrift kränkt eller önskar beriktiga däri rörande myndigheten eller personen gjort meddelande, äge rättighet att få i skriften infört ett genmäle

å det gjorda meddelandet, såvida genmälet är undertecknat av den, å vars vägnar detsamma avgives och icke är av kränkande eller brottsligt innehåll. Genmälet skall i ettdera av de två nummer, som efter mottagandet närmast utkomma, i textavdelningen införas med samma tryck som använts i det bemötta meddelandet, samt därför kostnadsfritt upplåtas ett lika stort utrymme, men för det överskjutande erlägges betalning, motsvarande lägsta annonsavgift. Dock må avgift ej beräknas för genmäle, då detsamma icke överstiger femtio rader.

För underlåtenhet att slikt bemötande införa, böte huvudredaktören högst (femhundra mark) och må rätten vid lämpligt vite ålägga den tredskande att sin skyldighet fullgöra.

Åtal väckes vid tryckfrihetsdomstol.»